

ἀκτάληπτον καὶ τὸ μυστηριώδες. Πῶς μετήλλα-
ξεν αἴφνης ἀνεπισθήτως τὴν προτέραν τῆς θέσιν;
Πῶς ὠδοιπόρησε καθ' ὕπνον; πῶς ἄλλου κοιμηθεῖσα
ἄλλου ἐξύπνησε; ποίαν τριχίνην γέφυραν διέδραμεν
ἐν κέρει ἀπὸ βραχῶδους πέτρας εἰς εὐώδη κοιτῶνα;
Πάτην ἐταλαιπώρει τὸν νοῦν τῆς, ἵνα ἀπαντήσῃ εἰς
τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τῆς ψυχῆς τῆς, ἡ Ψυχῆ. Ἐ-
σκέπτετο, ἀνεπύλει τὸ παρελθόν, ἐζήτηε νὰ μαντεύσῃ
τὸ παρὸν, ἀλλ' οὐδὲν εὔρισκε, καὶ ἡ ἀπ' ἐκείνου εἰς
τοῦτο μετάβασις ἔμενε δι' αὐτὴν αἰνιγμα, οὔτινος τὴν
διέφευγεν ἡ λύσις.

Αἴφνης, ἐνῶ ἀπηδαλιούχητος ἐπλανᾶτο ἡ διάνοιά
τῆς εἰς εἰκασίαις, κυμαινομένη μεταξὺ ἐλπίδος καὶ
φόβου, μεταξὺ τρόμου καὶ γαλήνης, καὶ μάτην προ-
σεπάθει νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ κυκλοῦν αὐτὴν ἄγνωστον,
καὶ μάτην ἐζήτηε ὁ ὀφθαλμὸς τῆς νὰ διαπεράσῃ τὰ
περὶ αὐτὴν σκότη, ἐνῶ ἡ φλογερά σφραγίς τοῦ μυσ-
τικοῦ ἐκείνου καὶ ἀνεξηγήτου φίληματος ἔμενε
ἔτι ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς, καὶ μάτην ἠγωνίζετο τῆς
παρθένου ὁ νοῦς νὰ μαντεύσῃ τὴν ἀφορμὴν του, δεύ-
τερον, φλογερώτερον τοῦ πρώτου φίλημα, τῆς ἔ-
καυσε πάλιν τὰ χεῖλη· πρὶν ἢ δὲ συνέλθῃ ἐκ τῆς
ἐκπλήξεως, καὶ ἄλλο φίλημα ἠσθάνθη τὸ στόμα τῆς,
καὶ μετ' αὐτὸ ἄλλο, καὶ πάλιν ἄλλο, καὶ λάβρα
ἕλη ἀσπασμῶν περιεχύθη εἰς τὴν μορφὴν τῆς, καὶ
ἠσθάνθη ἀναβράζον τὸ αἷμα τοῦ προσώπου τῆς ὑπὸ
τὴν φλόγα ἀσθμαίνουσας πνοῆς· συγχρόνως δὲ νέα
καὶ σφριγῶσα ἀγκάλη περιέβλεπε τὴν νεκρὰν τῆς
ὄσφυν, καὶ ἄφθονοι βόστρυχοι μεταξώδους κόμης
ἐχύθησαν περὶ τὸ μέτωπόν τῆς. Ἔβλεπε τρόμου κραυ-
γὴν, ἀλλὰ θερμὰ χεῖλη τῆς ἔσφαξαν τὸ στόμα· ἐ-
πρότεινε τοὺς ἀσθενεῖς τῆς βραχίονας· ἴν' ἀποδιώξῃ
τὸν βαρύνοντα ἐπ' αὐτῆς ἐφιάλτην, ἀλλ' αἱ χεῖρες
τῆς ἀπῆντησαν νέον καὶ λιγυρὸν σῶμα κατακείμε-
νον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς· ἠγωνίσθη νὰ ἀποσπασθῇ
τῆς καιούσης ἐκείνης ἀγκάλης, ἀλλ' ἡ ἀγκάλη ἐσ-
φίγγθη στενότερον περὶ τὰ στήθη τῆς.

ὦ! πότε, ἀναγνωστά μου, ἐπάλαψε νικηφόρος ἡ
χιὼν κατὰ τῶν ἠλιακῶν ἀκτίνων; πότε ἀντέστη ὁ
πάγος κατὰ τοῦ πυρός; πότε ἀντηγωνίσθησαν αἱ νι-
φάδες τῆς νυκτερινῆς πάχνης κατὰ τοῦ θάλλου; ἡ-
μέρας θερινῆς; Τίς εἶνε ἡ καρδία ἐκείνη, ὅσον σκλη-
ρὰ, ὅσον ἀδαμάντινος καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ἥτις ὑπέμει-
νεν ἀπαθῆς τὸ πρῶτον ἐρωτικὸν φίλημα, the first
kiss of love, ὅπερ ὕμνησεν ὁ ἀτυχὴς κύκνος τοῦ
Μεσολογγίου; Ποῖα, μεταξὺ τῶν ἀναγνωστριῶν μου,
ὑπερέβασα τὸ δέκατον ὄγδοον τῆς ἠλικίας τῆς ἔτος,
δὲν ἐνθυμεῖται πῶς ἐσήμανε τὸ γλυκὺ ἐγερτήριο
εἰς τὴν ὑπνώτουςαν καρδίαν τῆς; Ἡ ἐπαφὴ τεσσ-
άρων χειλέων, νέων καὶ πορφυρῶν εἶνε ἡ γέννησις
τοῦ ἀληθεστέρου ἔρωτος. Ἄς μὴ κείωσι καὶ τὰ τέσ-
σρα, τόσον τὸ καλλίτερον· ἀρκεῖ τὰ δύο μόνον νὰ

ἦνε φλογερά, καὶ τὸ πῦρ μεταδίδεται· μὴ δὲν γεννη-
ται ὁ κερκυνὸς ἐκ τῆς ἐπαφῆς δύο νεφῶν ἀντιθέτου
ἠλεκτρισμοῦ;—ὡς διδάσκουσι τοῦλάχιστον οἱ καθη-
γηταὶ τῆς φυσικῆς, — μὴ ἦνε ἄλλο τι ὁ ἔρωσ ἢ φυ-
σικώτατον ἠλεκτρικὸν φαινόμενον; Τοῦτο ἔπαθε καὶ
ἡ ἀθῶα ἡρώς μου· τοῦτο ἀπκράλλκτα, ὅπερ ἔπαθον
αἱ πλείσται τῶν ἀναγνωστριῶν μου. Κατ' ἀρχὰς ἐ-
ξεπλάγη, ἔπειτα ἀντέστη, κατόπιν ἐθερμάνθη, καὶ
τέλος ἀνεφλέχθη καὶ παρεδόθη. Οἱ ἀσπασμοὶ τοῦ
ἄγνωστου καὶ μυστηριώδους τῆς ἐρωμένου, χωρὶς
ἀπαντήσεως τὸ πρῶτον, ἀνεμίχθησαν ἐντὸς ὀλίγου
μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς φίλημάτων, καὶ τὸ ἐν φίλη-
μα διεδέχθη ἄλλο, καὶ ἐκεῖνο ἄλλο, μέχρι οὗ τὰ
χεῖλη τῶν ἔμειναν ἠνωμένα καὶ αἱ ἀγκάλαι τῶν συ-
νεσφιγμέναι. . . . Ὁ Γκαίτης λέγει που, ὅτι αἱ νέαι
μεθύουσι μὲ τὸ φίλημα, ὡς μεθύουσιν οἱ ἄνδρες μὲ
τὸν αἶνον· ἐν φίλημα κατ' ἀρχὰς, . . . ἐν ποτήριον
τὸ πρῶτον . . . ἔπειτα δεύτερον, ἔπειτα καὶ ἄλλο,
καὶ ἄλλο . . . μέχρι οὗ χάνομεν τὰς αἰσθήσεις καὶ
πίπτομεν· ὅστις θέλει νὰ μὴ μεθύσῃ, ἄς μὴ ἐγγίξῃ
μὲ τὰ χεῖλη του . . . οὔτε οἶνον, οὔτε ἄλλα χεῖλη.

Δὲν λέγει ἀλήθειαν ὁ βιβλῆς ποιητής;

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Εἰς τὰ δύο μαθήματα τοῦ Α. Πάλλη.

(Ἰδε ἀριθ. 418 καὶ 419.)

Α'.

Ἐδημοσιεύθησαν γερμανιστὶ πρὸ τριῶν περίπου
μηνῶν, καὶ ἀμέσως μεταφράσθησαν εἰς τὴν Ἀγγλι-
κὴν καὶ Γαλλικὴν αἱ φιλοσοφικαὶ μελέται τοῦ Lie-
big, περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἰδεῶν ἐν ταῖς φυσι-
κοῖστορικαῖς ἐπιστήμασι, (Études Philosophiques.
Le développement des idées dans les sciences
naturelles). Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ ὁ περιόνυμος
οὗτος χημικὸς καὶ πρόεδρος τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκα-
δημίας τῶν ἐπιστημῶν ὑποστηρίζει θαυμασίως, ὅτι
ἵνα καλλιεργηθῇ ἡ διάνοια, ἵνα μορφωθῇ τάξις τις
διανοητικὴ ἐν τῇ κοινωσίᾳ (Classe intellectuelle
ὡς ἀναγκάζεται καὶ ὁ Γάλλος μεταφραστὴς ἵνα
μεταφράσῃ ἀκριβῶς τὴν ἐννοίαν τοῦ Liebig ἀντὶ
classe intelligente) ἀπαιτεῖται νὰ προηγηθῇ ὕλική
καλλιέργεια, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ πρῶτον ὕλικὸς πολι-
τισμὸς. Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τῆς γεωργίας,
τῶν τεχνῶν καὶ ἐν γένει τῆς βιομηχανίας αὐξάνει ὁ
πλοῦτος· καὶ οὕτω τάξις τις ἀνθρώπων κεκτημένη
τοὺς τρόπους τοῦ ζῆν ἀνέτως, καὶ μὴ ἀσχολουμένη

εἰς ὑλικὰς ἐργασίας δύναται νὰ συγκεντρώσῃ πάσας τὰς δυνάμεις πρὸς καλλιέργειαν τῆς διανοίας· οὕτω δὲ τὰς ἐπιστήμας νὰ προαγάγῃ καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὸν διανοητικὸν πολιτισμὸν, ὡς τὸν ὀνομάζει ὁ Liebig. Ὁ νοῦς, ὡς εἶπομεν ἐν τῷ ἀ. μαθηματι, ἐπλασε τὰς τέχνας, ἀλλ' ἀπαιτεῖται μείζων ἐνέργεια αὐτοῦ πρὸς σύστασιν καὶ προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ προαχθῇ πρῶτον ἡ κοινωνία ὑλικῶς εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ δύναται μοῖρά τις εὐποροῦσα νὰ καλλιερῆ τὰς ἐπιστήμας, ἅμα δὲ νὰ αὐξήσῃ διὰ τῆς καλλιέργειας ταύτης τὴν τοῦ νοῦς δύναμιν, νὰ δύναται, δηλαδὴ νὰ ἐφαρμόσῃ εὐρυχώρως τὸν νόμον τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς. Μορφοῦται δὲ οὕτως ἡ μέση μοῖρα, ἥτοι ἡ διανοητικὴ τάξις, ὡς ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Liebig. Ἡ τάξις αὕτη διὰ τῆς ἀνεπτυξέως τοῦ νοῦς, χάριν τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ, εἶναι ἡ μόνη, ἥτις δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς ἐπιζημίους ἐπιδράσεις, εἴτε ἐξωτερικὰς εἴτε ἐσωτερικὰς, καὶ νὰ θέτῃ φραγμὸν εἰς αὐτὰς σώζουσα τῆς κοινωνίας τὴν τε ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν. Ἡ ἐλευθερία τῶντι, τουτέστιν ἡ ἀκωλύτως ἐπιτελουμένη ἐνέργεια τῶν τε σωματικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ, εἰμὴ διὰ τῆς τάξεως ταύτης, ἥτις ἐννοεῖ, ὅτι πρὸς στηρίξιν τῆς ἐλευθερίας ἀπαιτεῖται ἡ τοῦ νόμου ἐκτέλεσις, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου ἀπαιτεῖται ἡ κραταίωσις τῆς αὐθεντίας ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἀρχῇ· καὶ ἐννοεῖ πρὸς τούτοις ὅτι ἐν τούτῳ θέλει εὔρει τὸ ἴδιον συμφέρον ἅμα δὲ τῆς κοινωνίας ἀπάσης. Ὅθεν ἐπεταί, ὅτι ἄνευ τῆς ὑπάρξεως διανοητικῆς τάξεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ πολιτικὴ ἐλευθερία, δὲν δύναται τὰ μέλη τῆς κοινωνίας νὰ εὐρώσιν ἐγγύησιν τῆς προσωπικῆς τῶν ἐλευθερίας. Καὶ εἰ μὲν κωλύεται ἡ ἐνέργεια τῶν σωματικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων ὑπὸ ἐνὸς μόνου, σύστημα ἰσχύος πέρειξ αὐτοῦ κατορθώσαντος, γεννᾶται ἡ μονοτυραννία, εἰ δὲ ὑπὸ πλειόνων, ἡ πολυτυραννία, ὁ πολυκέφαλος δεσποτισμὸς, ἡ καὶ ἡ ἀναρχία. Διὰ τὸν εἰρημένον λόγον ἐν ταῖς βαρβαρῶν κοινωνίαις, καὶ ἐνθα δὲν ἐμορφώθη διανοητικὴ τάξις ὅπως εὐρεῖα, οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκουσι πλεῖονα ἐγγύησιν τῆς προσωπικῆς τῶν ἐλευθερίας εἰς ἓνα μόνον, ἡ δὲ κοινωνία δύναται νὰ αὐξήσῃ καὶ νὰ προσδεύσῃ ὑλικῶς καὶ διανοητικῶς κατὰ λόγον τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐτοιμότητος τῶν μελῶν αὐτῆς. Μέγα βεβαίως ἀτύχημα διὰ τοὺς εἰς τοιαύτην θέσιν εὐρισκομένους λαοὺς, ὅταν τὸν Τίτον διαδέχεται Δομιτιανὸς καὶ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον Κόμμοδος· ἀλλ' ἡ ἱστορία ἀπέδειξεν ὅτι οἱ λαοὶ ἐφοβήθησαν παντὸς ἄλλου τὴν ἀναρχίαν. Εἰ δὲ συμπέσῃ καὶ ὁ ἀπόλυτος Μονάρχης εἶναι πεπολιτισμένος καὶ διανοητικῶς ὅπως ἀνεπτυγμένος, ἡ ἐγγύησις αὕτη αὐξάνει ἔτι μᾶλλον· οὐχ ἦττον ἐνίοτε καὶ τυραννοὶ βάρβαροι λαῶν βαρβαρῶν ἐστήριξαν τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, τηρήσαντες τὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν, ὥστε νὰ προσδεύσῃ ὅπως εὐρεῖα ἡ κοινωνία· ἄνευ τάξεως καὶ ἀσφαλείας, ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει· ἐλευθερία εἶναι ἡ τάξις, λέγει ὁ Michel Chevalier ἐν ταῖς περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἐμπο-

ρίου ἐπιστολαῖς του. Παράδειγμα δὲ ἔστω ἡ καθ' ἑμῆς τῆς Αἰγύπτου κατάστασις, ἐνθα ὁ Μεχμετ-Ἀλῆς κατώρθωσεν ὅπως οὖν τὴν προαγωγὴν καὶ εὐημερίαν τοῦ λαοῦ του, τοῦ εἰς τὴν ἐσχάτην βαρβαρότητα κειμένου ἔνεκεν πολυειδῶν ἄλλων περιστάσεων. Ὁ δὲ Φάλκρῖς τῆς Ἠπείρου, ὁ ἄπληστος καὶ ἄγριος τυραννος Ἀλῆ-Πασσᾶς, ἠδίκηει μὲν καὶ ἐτυράννει, ἀλλ' ἀνεχαίτιζε τὰς ἀδικίας καὶ τυραννίας πολλῶν ἄλλων τῆς δεσποζούσης τάξεως τῶν Μωαμεθικῶν. Ἐλεγεν οὗτος τινὶ τῶν Ἰωαννικῶν κατὰ τὸ 1817· « διατί οἱ τέσσαρες ἀδελφοί σου ἔμειναν εἰς τὰ ξένα » καὶ δὲν ἦλθον νὰ ἐγκατασταθῶσι ἐν τῇ πατρίδι » των; ἐγὼ οὐδὲ ὅλως διακρίνω ὑμᾶς ἀπὸ τῶν Τούρκων· ἐὰν φορολογῶ τοὺς ὑπηκόους μου μισθοδοτῶ » ἀπὸ τῆς φορολογίας ταύτης τοὺς φύλακας αὐτῶν » φορτωμένοι χρυσὸν μεταβαίνετε καθ' ἐκάστην ἀπὸ » Ἰωαννίνων εἰς Κέρκυραν διὰ τὸ ἐμπόριόν σας, καὶ » οὐδέποτε ἐληστεύθητε, καὶ πάντες ὁμολογοῦσι » τὴν ἀλήθειαν ταύτην. »

Ὁ πολιτισμὸς ἔχει τοὺς βαθμοὺς του καθὼς καὶ ἡ βαρβαρότης· ἵνα εὐρη ὁ λαὸς ἐγγύησιν τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας, ἵνα ἐπιτύχῃ δηλαδὴ τὴν καλουμένην πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἀνάγκη νὰ μορφωθῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τάξις διανοητικὴ εὐρεῖα· ἡ δὲ τάξις αὕτη ἀποτελεῖ τὸν διανοητικὸν πολιτισμὸν, ὅστις βεβαίως κεῖται πολὺ ὑπεράνω τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸν διανοητικὸν πολιτισμὸν ἐννοεῖ ἀναντιρρήτως ὁ John-Stuart-Mill ὅταν ῥητῶς ἀποφάνεται ἐν τῷ περὶ ἀντιπροσωπικῆς πολιτείας συγγράμματι αὐτοῦ, ὅτι ἵνα στηριχθῇ καὶ ἐφαρμοσθῇ καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐγγυηθῇ ἡ ἀντιπροσωπικὴ πολιτεία, ἀπαιτεῖται πολιτισμὸς. Ὁ δὲ φιλόανθρωπος καὶ εὐκρινῶς φιλελεύθερος Benjamin-Constant διὰ τὸν εἰρημένον λόγον ἠθέλησε νὰ μετριάσῃ τὸ σύνταγμα τῆς πολιτείας τῆς Βρασιλίας ἀναλόγως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἀνεξαρτήτου τῆς χώρας ταύτης κατάστασης, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀπελευθερώσεως Δὸν-Πέτρος ὁ Α' κατὰ τὸ 1825 ἐζήτησε παρὰ τοῦ εἰρημένου πολιτιστολόγου σύνταγμα ἀνάλογον τῷ πολιτισμῷ τῶν κατοίκων. Ὁ δὲ Benjamin-Constant, θεωρήσας ὅτι οὗτοι καὶ τοὶ χριστιανοὶ καὶ ὑπὸ χριστιανῶν ἀνέκθην κυβερνηθέντες, δὲν εἶχον εἰσέτι τὸν ἀναγκαῖον πολιτισμὸν πρὸς ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ συστήματος, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ προσθέσῃ πρὸς ταῖς λοιπὰς ἐξουσίας καὶ τὴν ἐπικραστικὴν ἐξουσίαν (pouvoir modérateur) πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ στερέωσιν τῆς μοναρχίας· συνέστησε δηλαδὴ σῶμα διοριζόμενον παρὰ τοῦ Μονάρχου, ὅπως τὸ ὑπουργεῖον δικάζῃ καὶ τὰς εὐθύναις αὐτοῦ ἐλέγχει· οὐχ ἦττον οἱ παρὰ τοῦ ἀκρίτου λαοῦ ἐκλεγόμενοι βουλευταὶ ἀντὶ ἐγγυητῶν τῆς ἐλευθερίας τυραννίσκοι κατέστησαν. Ἐμπορευόμενοι οὗτοι τὰς δημοσίους θέσεις ἠύξησαν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν δεκαπλασίως τῶν ἐν ταῖς εὐνομουμέναις χώραις τῆς Εὐρώπης ὑπαρχουσῶν, ἵνα κατατάξωσι τοὺς ψηφοθήρας καὶ τοὺς οἰκείους των· καὶ οὕτως ἀντὶ σοφῶν ἀσόφους, ἀντὶ δὲ τιμῶν ἀτίμους εἰς τὴν κοινωνίαν ἀνύψωσαν, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν διακρηθρᾶν τῶν ἡ-

θῶν τοῦ ἀτυχοῦς λαοῦ ἠλιθίως εἰργάσθησαν· ἔθεσαν πρὸς τούτοις εἰς ἀποστρατεῖαν οὐκ ὀλίγους ἐκ τῶν δυναμένων ἐτι νὰ ὑπηρετήσωσι, νόμον πρὸς τούτῳ συντάξαντες, ὅπως προδιβάσωσι τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς των, καὶ τρέφονται οὕτως οὐκ ὀλίγοι ὀκνηροὶ ὑπὸ τῆς φορολογίας, τουτέστι τῆς συνεισφορᾶς τοῦ ἠλιθίου λαοῦ. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀνωτέρας τάξεως, μὴ ἐννοοῦντες τὴν μέσσην ὁδὸν, ὡς ὠνόμαζε τὴν ἐλευθερίαν ὁ Ἀρίστιππος (πρὸς Ξενοφῶντι), διετέλουν κρατοῦντες ἢ κρατούμενοι, τουτέστι τυραννοῦντες ἢ τυραννούμενοι. Πολιτικὴν δὲ ἐνόμιζον πᾶσαν χυδαίαν καὶ ἀγοραίαν βραδουργίαν δι' ἧς ἠδύναντο νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὴν βουλευτικὴν ἔδραν, λείχοντες χαμερπῶς τῆς κοινωνίας καὶ αὐτὴν τὴν δυσώδη ἀμόρφη πολιτικὴν δὲ δεξιότητα πᾶσαν ἀγενῆ μηχανορραφίαν, δι' ἧς ἠδύναντο νὰ καταβάλωσι τοὺς ἀντιπάλους των· πολιτικὴν δὲ σύνεσιν τὴν κατ' ἀλυσιν τοῦ νόμου ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν συνεταίρων καὶ συμφατριαστῶν των· καὶ πολιτικὴν ἱκανότητα τὴν εἰς τὸ ὑπουργεῖον εἰσπῆδησιν διὰ παντὸς μέσου, καὶ τοὶ ἀμαθεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ πέραν τῆς ῥιπῆς των ἀγνοοῦντες τί γίγνεται. Ταύτην τὴν ῥυπαρὰν πολιτικὴν μετιόντες ὡς ἐμβριθεῖς πολιτικοὶ κορωνιῶντες καὶ μεγαλαυχοῦντες ἐβάδιζον εἰς τὸ βουλευτήριον, ὅπερ πηγὴν ἀγυρτίας καὶ τυραννίας ἀντὶ ἀληθοῦς ἐλευθερίας κτέστησαν οἱ αὐτοχειροτόνητοι οὗτοι πολιτικοὶ καὶ κυαμευτοὶ ἄρχοντες, ὡς ὠνόμαζε τοὺς τοιοῦτους ὁ Σωκράτης· τὰς δὲ εἰλικρινεῖς παρατηρήσεις ἐπὶ τοιαύτης συνταγματικῆς ἀθλιότητος τιμῶν τινῶν πολιτῶν, ὡς σχολαστικὰς θεωρίας κατέκριναν καὶ διὰ τῶν ποταπῶν ὀργάνων των ἔβρισαν καὶ συκοφαντίας κατ' αὐτῶν ἐξηκόντιζον. Ὁ δὲ ἄκριτος καὶ μωρὸς λαὸς ἀνηλεῶς φορολογούμενος ἔτρεφεν ἀπὸ τῶν ἰδρώτων αὐτοῦ οὐκ ὀλίγους ἀργούς, ἀνωφελεῖς ἀνθρώπους, τῶν νόμων παραβάτας καὶ τῆς κοινωνικῆς τάξεως ἐκάστοτε ἀνατροπεῖς. Τοιούτων ὄντων τῶν πραγμάτων τοῦ κράτους καὶ τοῦ λαοῦ πιεζομένου ὑπὸ ἀνοσιῶν ὀχλοκόπων, ἠναγκάσθη Δὸν-Πέτρος ὁ Β', ὁ παρὰ πάντων ἐγκωμιαζόμενος διὰ τὰς ἀρετὰς του, νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ ὑπουργεῖῳ αὐτοῦ ὅπως ἐπεμβαίη εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ προλαμβάνῃ τὰς ἀταξίας καὶ δολοφονίας, τὰς ἕνεκεν τοῦ ἐκλογικοῦ καταστρεπτικοῦ ἀγῶνος γιγνομένης, νὰ καταστήσῃ τοὺς βουλευτὰς ἥττον ἀπαιτητικούς, ἠπιωτέραν ἐπομένως τὴν συνταγματικὴν ταύτην τυραννίαν, μικροτέραν τὴν ἐκ τῆς δημοκρατίας προκύπτουσαν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν καὶ ἥττον κακοδαίμονα τὸν ἀτυχῆ λαὸν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ταῦτα δύνανται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῶν μνημονευομένων ὑπὸ τοῦ σοφοῦ περιηγητοῦ Bates ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων (juin 1863) ἐνθα ῥητῶς λέγει, περὶ τῶν ἐπεμβάσεων τοῦ ὑπουργείου ἐν ταῖς ἐκλογαῖς, ἅμα δὲ ἐγκωμιάζει τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγαθότητα τοῦ Μονάρχου. Εἰσὶ δὲ καὶ τινες σοφισταί, οἵτινες ἐννοοῦν μὲν τὴν ἀθλίαν ταύτην κατάστασιν τῆς συνταγματικῆς πορείας, ἀλλ' εὐρίσκοντες ἐν αὐτῇ τὸ ἴδιον συμφέρον, δικαιολογοῦσιν αὐτὴν σοφιστικῶς καὶ ἄλλων χωρῶν τὴν αὐτὴν ἀθλιότητα ἀναφέρον-

τας. Τὸ δὲ γελοῖον καὶ βάνανσον τοῦτο δικαιολόγημα ὁμοιάζει καθ' ὅλα πρὸς τὸ τοῦ ἡμετέρου σοφιστοῦ Πολυκράτους τοῦ Ἀθηναίου, ὅστις τετρακόσια ὡς ἔγγιστα ἔτη π. Χ. γράφων ἐγκώμιον Βουσίριδος τοῦ Τυράννου, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ δικαιολογήσῃ ἄλλως πῶς τὰς ξενοκτονίας καὶ λοιπὰς στυγεράς πράξεις τοῦ θηριώδους ἐκείνου ἀνθρώπου, ἀνέφερεν ἐν τῷ ἐγκωμίῳ καὶ ἄλλους παρόμοια διαπράξαντας.

Ἐάν ὁ Benjamin-Constant ἐγίνωσκε κάλλιον τὸν διανοητικὸν πολιτισμὸν τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ἤθελε συμβουλεύσει σύνταγμα πολιτείας ἀνάλογον τῷ πολιτισμῷ τῶν κατοίκων τῆς Βρασιλίας, μέτριον δηλαδή, καὶ οὐχὶ κοινοβουλευτικὸν (gouvernement parlementaire), καὶ οὕτως ἤθελεν ἐμποδίσαι τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν νομοθετικὴν, καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἐπομένως βαρβάρου πολυτυραννίας. Καὶ τίς ἠδύνάτο ποτε νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι οἱ ἡμιβάρβαροι βουλευταὶ τῆς χώρας ἐκείνης ἤθελον γνωρίζει τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ῥῆσιν ἐν τοῖς πολιτικοῖς τοῦ ἡμετέρου Ἀριστοτέλους; « Ἡ μὲν γὰρ πολιτεία τάξις ἀρχῶν ἐστὶ » λέγει οὗτος, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἐν τῇ καλῶς συνταταγμένη πολιτείᾳ καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐγγυωμένη, αἱ κυριώτεραι ἐξουσίαι ἦτοι ἀρχαί, ἦτε δικαστικὴ, νομοθετικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ εἰσὶν ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι. Οἱ δὲ βουλευταὶ τῆς Βρασιλίας ὑποχείριον ἔχοντες τὸ ὑπουργεῖον, τουτέστι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ἐκ τῶν ῥυπαρῶν σπλάγχχνων των ἐκπορευομένην, κατέστησαν τὴν πολιτείαν οὐχὶ τάξιν ἀλλ' ἀταξίαν ἀρχῶν. Δὸν-Πέτρος ὁ Β' ἠναγκάσθη, ὡς ἐρρέθη, νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπέμβασιν, διότι οἱ ἐκλεγόμενοι δημοκόποι διὰ τῆς ἰσχύος των ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου ἤθελον νὰ ἐπιτύχωσι τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπαρχιῶν ὅλως παρ' αὐτῶν ἐξηρητημέναις, καὶ δι' αὐτῶν ἀποκλειστικὴν ἐπιβρόχην, καὶ νὰ κατασταθῶσιν οὕτως ἰσόβιοι βουλευταί, τοπάρχαι καὶ τυραννίσκοι. Ἠδυνήθη μὲν μέχρι τοῦδε ὁ Μονάρχης νὰ προλάβῃ τὴν μεθάρμοσιν τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας εἰς δημοκρατίαν δυνάμει τοῦ θρησκευματος, ὅπερ κέκτηται τὸ αὐτὸ μετὰ τῶν ὑπηκόων του, καὶ τῆς ἐπικραστικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ πολίτευμα εἰλικρινῶς ἐγγυώμενον τὴν ἐλευθερίαν, ἀποσοβῶν τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ἢ τοῦλάχιστον ἐπιβάλλων τάξιν ἐν αὐτῷ· φοβεῖται, ὡς φαίνεται, μὴ οἱ δημαγωγοί, οἱ διὰ τοῦ συστήματος τούτου τὰ ὑλικά καὶ ἠθικά των συμφέροντα ἐπιτυγχάνοντες, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἀκρίσιαις τῆς βιομηχανικῆς καὶ γεωργικῆς τάξεως, καὶ τὸν στρατὸν (οὗτινος ἡ πειθαρχία εἶναι ὁπωσοῦν μετέωρος) διὰ τῆς ἐλπίδος προδίκασμῶν διαβουκολοῦντες, κατορθώσωσι τὴν ἀνατροπὴν τῆς Μοναρχίας καὶ τὴν τοῦ κράτους τελείαν παράλυσιν. Φοβεῖται δὲ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον δὲν εὐλειψαν πώποτε αἱ διπλωματικαὶ βραδουργίαι τῶν διαμαρτυρομένων κρατῶν, ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν διὰ τῆς τάξεως κραταίωσιν, πρόοδον, καὶ τὴν ἐν τῇ ἐνότῃ ἰσχὺν τῆς Βρασιλίας, κράτους καθαρῶς καθολικοῦ (catholique), ὅπερ ἰσχυρὸν γενόμενον δύναται νὰ καταστῇ σεβαστὸς σύμμαχος ἄλλων καθο-

λικῶν κρατῶν, καὶ νὰ παραβλάψῃ οὕτω τὰ συμφέροντα τῆς Ἀμερικανικῆς συμπολιτείας ἰδίως, καὶ τῆς Ἀγγλίας αὐτῆς. Δὲν λησμονεῖ Δὸν-Πέτρος ὁ Β΄ ὅτι τὰ καθολικὰ κράτη τὰ ἀποκρούσαντα τὴν Ἰσπανικὴν κυριαρχίαν, διὰ τῆς διπλωματικῆς ἐνεργείας τοῦ Γεωργίου Κάνιγγος, προὔτιμησαν, ὡς μὴ ὄφειλον, τὴν δημοκρατίαν ἀντὶ τῆς Μοναρχίας. Ὁ Chateaubriand ἀναλύων κατὰ τὸ 1826 τὸν λόγον ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τοῦ Γεωργίου Κάνιγγος (*Mélanges politiques*) καὶ ἐλέγχων τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ εὐφυοῦς ἐκείνου ὑπουργοῦ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, εὐρίσκει ὅτι τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας ἐπιζητεῖ ἐν μὲν τῷ Μεξικῷ τὴν ἐλευθερίαν, ἐν Αὐστρίᾳ τὸν ἀπολυτισμὸν καὶ ἐν Ἀθήναις *le turban*. Ἐχει δὲ ὁ Δὸν-Πέτρος πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν καθολικῶν χωρῶν μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας. Ἐν μὲν τῷ Μεξικῷ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ 1823, καθ' ἣν ὁ πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως Villoria ὠργάνισε τὸ Μεξικὸν κατὰ τὸ πολίτευμα καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἀμερικανικῆς ὁμοσπονδίας, ἡ ἀταξία ἐπεκράτησεν, αἱ δὲ φατρίαι κατεσπάραξαν τὴν ἀτυχῆ ταύτην χώραν καὶ τοιαύτη τῶντι ὑπῆρξεν ἡ ἀναρχία, ὥστε εἰς διάστημα τριάκοντα ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ προέδρου Pedroza καὶ Guergero μέχρι τοῦ Miramont καὶ Juarez, ἐβδομήκοντα πέντε ἀνέβησαν εἰς τὴν προεδρείαν πάντες δὲ οὐχὶ νομίμως καὶ ἡσύχως, ἀλλὰ δι' ἐμφυλίων σπαραγμῶν, στάσεων καὶ διαδηλώσεων (*Pronunziamento*). Ἐν δὲ τῇ Βολιβίᾳ πρὸ δύο ἐτῶν συνέβησαν ἐπανειλημμένως τρεῖς ἐπαναστάσεις, καὶ ὁ πρόεδρος Maligorejo ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τοῦ Πάζ, ὅπερ οἱ ἐπαναστᾶται ἐλεηλάτησαν. Ἐν δὲ τῇ Περουβιανῇ τὰ λαμπρὰ Μέγαρα τῆς Λίμης διὰ τῶν συνεχῶν ἐπαναστάσεων κατηρειπώθησαν καὶ πρὸ δύο ἐτῶν ἔτι ὁ ἀντιπρόεδρος στρατηγὸς Cansero ἔφυγεν ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἐμνηνάμεν τὴν σημείωσιν ταύτην παρενείραντες τὰ κατὰ τὰς δημοκρατουμένους χώρας τῆς Ἀμερικῆς, ὅπως ἔτι μᾶλλον κατάδηλον γίνῃ τὸ πνεῦμα τοῦ μαθήματος. Διὰ τῆς ἡλικιώτιδος ταύτης ἱστορίας ἐκ τῶν ὑστέρων στηρίζεται ἡ ἐκ τῶν προτέρων, διὰ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φυσικῆς ἱστορίας στηριχθεῖσα ἰδέα, περὶ τῆς μέσης ἢτοι διανοητικῆς μοίρας, τῆς μόνης δυναμένης νὰ σώσῃ καὶ ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν, τῆς δὲ κοινωνίας τὴν πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν νὰ κερτηθῶσιν συνάγεται τῶντι ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι δὲν εἶναι κυρίως τὸ πολίτευμα, ὅπερ ἐγγυᾶται τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τάξις ἀνθρώπων ἐννοούντων τὴν ἐλευθερίαν. Τὸ αὐτὸ πολίτευμα καὶ οἱ αὐτοὶ θεσμοὶ διέπουν τὴν τε Ἀμερικανικὴν συμπολιτείαν καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ δημοκρατούμενα κράτη ἀλλὰ ἐν τῇ ὁμοσπονδίᾳ, καὶ κατὰ τὴν ἐπαναστάσιν αὐτὴν τὴν γενομένην πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Ἀγγλικῆς κυριαρχίας, ὁ Οὐάσιγκτων ἀπήντησε μὲν οὐκ ὀλίγους σοφιστὰς καὶ δημαγωγοὺς ζητοῦντας πολίτευμα ὅλως ἀναρχικόν, καὶ ἀντιτασσόμενος μάλιστα αὐτοῖς ἀπώλεσεν ἐν μέρει τὴν δημοτικότητά του, εὗρεν ὅμως καὶ οὐ μικρὰν διανοητικὴν μοῖραν τὴν ὑποστη-

ρίξασαν αὐτὸν, ὥστε ὡς ἤρως θεωρεῖται καὶ ὡς ἡμίθεος λατρεύεται παρὰ πάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἦδη δὲ πληθὺς ἐπιστημόνων, καὶ μάλιστα ἐνταῖς φυσικοῖστορικαῖς ἐπιστήμασι, ἀποτελοῦσα εὐρεῖαν διανοητικὴν μοῖραν, στηρίζει τὴν πολιτείαν ὥστε, καὶ τοι τοῦ προέδρου, τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος ὑπὸ τὸ βᾶρος δεινῆς κατηγορίας νῦν εὐρισκόμενου, οὔτε ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ, ἢ στάσεις ἢ κἄν ἀταξίαι συμβαίνουσιν, ἐνῶ εἰς τὰς λοιπὰς δημοκρατουμένας χώρας, ἡ κυβέρνησις καθ' ἐκάστην ἀνατρέπεται δι' ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ στάσεων. Ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἠνωμένων κρατῶν μετώκησεν Ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ πολλὴν τὴν ἐγκεφαλικὴν ἐτοιμότητα κεκτημένη, καὶ μορφωμένην ἤδη ἔχουσαν διανοητικὴν τινα τάξιν, καλλιστεροῦσαν τὰς ἐπιστήμας καὶ ἀποτελοῦσαν οὕτω τὸν διανοητικὸν πολιτισμὸν ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς δημοκρατίαις, ἡ Ἰσπανικὴ φυλὴ δὲν ἔφερε τὰ αὐτὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ ἡμιμάθειαν καὶ δὲν ἀπετέλεσε τάξιν διανοητικὴν ἀλλὰ τάξιν σοφιστῶν ἐκμεταλλεομένων τὴν εὐπιστίαν τῶν ἐργατικῶν τάξεων πρὸς ἴδιον συμφέρον καὶ ζημίαν τῶν γενικῶν συμφερόντων. Ἡ ἡμιμάθεια, μὴ ἀναπτύσσουσα ὁμαλῶς τὴν ἐγκεφαλικὴν ἐτοιμότητα καὶ μὴ διευθύνουσα τὴν κρίσιν εὐστόχως, γεννᾷ τὴν σοφιστίαν ἢ μὲν τοῦ νοῦς διὰ τῆς ἀληθοῦς παιδείας ἀνάπτυξις ἐπάγεται συνήθως τὴν μόρφωσιν τῆς καρδίας, τὴν εὐκρίνειαν καὶ ἀγνότητα τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος οἱ δὲ σοφισταὶ, οἱ τὴν ἀγυρτίαν ἐν τῇ πολιτικῇ μετερχόμενοι καὶ ἀπλὴν θεωρίαν τὴν ἀρετὴν νομίζοντες, ἐπιζητοῦσιν ἀφθόνους πολιτικὰς ἐλευθερίας, ἐνθα, ἔνεκεν τῆς ἐλλείψεως εὐρείας διανοητικῆς τάξεως, ἡ κοινωνία εἶναι ἀνεπίδεκτος τούτων, ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ ἵνα ὦσιν αὐτοὶ ἐλεύθεροι ὅπως τυραννῶσι τὸν ἄκριτον λαόν. Τοιαύτην ἐννοοῦντες τὴν ἐλευθερίαν οἱ μετημφισμένοι οὗτοι δεσπόται, ἐπιτυγχάνουσι μὲν ἐνίοτε τὴν τῆς φιλοχρηματίας καὶ φιλαρχίας τῶν κόρεσιν διὰ τῆς παραλύσεως καὶ κακοδαιμονίας τῆς κοινωνίας ὁλοκλήρου, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν τοιαύτῃ παραλελυμένῃ κοινωνίᾳ ἐμφορόμενοι κακοδαίμονες καὶ αὐτοὶ κταντῶσιν, ἐν δὲ τῇ ἀκρίσιᾳ τῶν ἡλιθίως ἀναφωνοῦσι ἀποῖος τὸ ἤξευρε.»

Φαντάζονται τινες ὅτι πᾶσα κίνησις ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρόοδον παράγει, ἀλλ' ἡ σοφιστεία κίνησιν παρίστησιν, κίνησιν ὅμως ὀλεθρίαν. Ὁ σοφὸς τῆς Γερμανίας κοινωνιολόγος Riehl διορθῶ τῶντι ἐν τῇ κοινωνίᾳ δύο κυρίως στοιχεῖα, τὸ τῆς ἀντιστάσεως καὶ τὸ τῆς κινήσεως καὶ τὸ μὲν τῆς ἀντιστάσεως στοιχεῖον παρίστησιν ἡ τάξις τῶν γεωργῶν, τῶν αἰείποτε συμμορφουμένων μετὰ πάσης κοινωνικῆς καταστάσεως, καὶ ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν (ἐν Γερμανίᾳ) τῶν ἐμμενόντων εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ τοῦ παρελθόντος δόγματα τὸ δὲ τῆς κινήσεως στοιχεῖον παρίστησιν ἡ μέση τάξις καὶ κυρίως ἡ διανοητικὴ (α) καὶ αὕτη μὲν κινῶσα τὴν κοινωνίαν ὁμαλῶς καὶ ἑναρμονίως ἄγει αὐτὴν εἰς τὴν πρόοδον

(α) Βλ. τὴν ἀξιόλογον ἀνάλυσιν τῶν κοινωνιολογικῶν συγγραμμάτων τοῦ Riehl ὑπὸ τοῦ Lefainre, *Revue Contemporaine* Tom. X. Ἀοῦ 1859.

καὶ εὐδαιμονίαν, ἐν ᾧ ἡ σοφιστεία, στοιχείον ἐπίσης κινήσεως, κινουσα τὴν κοινωνίαν ἀνωμάλως, ἀποτόμως καὶ μετὰ θορύβου φέρει αὐτὴν εἰς τὴν κκχεζίαν καὶ τὸν μαρασμόν. Κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμόν, εὐαρίθμου οὔσης τῆς διανοητικῆς τάξεως, ἴσχυσε τὸ φιλοτάραχον τοῦτο στοιχείον ἐπὶ τοῦ ἀκρίτου πλήθους, καὶ οὕτως ὁ ψῆν τῆς σοφιστείας διέθρωσε τὸν ὑπερον τοῦ ἀνθους τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας. Οἱ σοφισταὶ ἐν Ἀθήναις πάλαι ποτὲ διέστρεψαν τὸν νοῦν καὶ ἐνόθευσαν τὴν καρδίαν τοῦ Καλλίου καὶ Ἑρμογένους, τῶν ἐπιχαρίτων υἱῶν τοῦ πολυκτῆμονος καὶ παμπλουσίου Ἰππονίκου, καὶ ἀδελφῶν τῆς Εὐγενοῦς Δεινομάχης μητρὸς τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οἱ σοφισταὶ κατέστρεψαν τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν.

Σημείωσις Β΄.

Ἐθεωρήσαμεν ὡς αἰτίαν τῆς μὴ προόδου τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἀλέθρου τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτοῦ, τὴν μὴ ἐγκαίρως συστηθεῖσαν μέσσην ἦτοι διανοητικὴν τάξιν. Ὁ δὲ Liebig νομίζει ὅτι αἰτία τούτου ὑπῆρξεν ἡ δουλεία, οὕτως ἐκφραζόμενος (αὐτόθι σελ. 14) « Οὐδεμία χώρα, λέγει, ἐν τῇ ἀρχαίότητι ἦν ὡνεν, ἕνεκα τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς καταστάσεως ἐν τῷ στενῷ συνδέσμῳ τῆς βιομηχανικῆς καὶ διανοητικῆς τάξεως, τὰς ἀναγκαίας περιστάσεις πρὸς γένεσιν τῶν ἐπιστημῶν, ὅσον ἡ Ἑλλάς μέχρι Περικλέους. Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς συνέκειτο ἐκ πολιτειῶν σὺν δουλείᾳ (Etat à esclaves) καὶ ἡ δουλεία ὑπῆρξεν ἡ αἰτία, ἣτις ἔθεσεν ἕριόν τι ἀνυπερέβλητον εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. » Ἡμεῖς δὲ ἐθεωρήσαμεν ὡς αἰτίαν τοῦ ὀρίου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ κυρίως τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ τὸ εὐαρίθμον τῆς μέσης τάξεως, οὗ ἕνεκα παρετάθη ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις ἔθεσεν ὄριον εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ διανοητικὴ τάξις δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ πολυάριθμος σχετικῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν, ἕνεκεν τῆς δυσκολίας τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιλογῆς, ὡς ἐκ τῶν μὴ γενομένων εἰσέτι οὐσιωδῶν ἐφευρέσεων καὶ τῆς μὴ ἀναπτύξεως τῶν ἰδεῶν διὰ τῶν φυσικοῖστορικῶν ἐπιστημῶν. Ἐὰν εἶχε μορφωθῆ εὐρυτέρα διανοητικὴ τάξις, ἡ δουλεία βαθμικῶν ἠθελεν ἐξαλειφθῆ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς τάξεως ταύτης ἐπὶ τῶν λοιπῶν τάξεων τῆς κοινωνίας ἡ δὲ πλάνη τοῦ Πλάτωνος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνεχομένων τὴν δουλείαν ταχέως ἠθελε διασκαδασθῆ. Ὅθεν δι' ἡμᾶς δὲν ὑπῆρξεν ἡ δουλεία ἐν τοῖς ἐλευθέροις κράτεσιν ἡ αἰτία τῆς μὴ προαγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ μὴ μορφωθεῖσα κρίσις εἰς ἀριθμὸν ἀνθρώπων ἀνάλογον τοῦ πληθυσμοῦ, δυναμένων νὰ σταθμίσωσι τὰ γενικὰ συμφέροντα καὶ νὰ ἀναχαιτίσωσιν οἷον δῆποτε ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν. Τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλοφυοῦς προέδρου τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας ἐμπνέει ἡμῖν μέγαν σεβασμόν, ἀλλ' ἐκπληροῦμεν ἐπιστημονικὸν καθῆκον ἀντιτασσόμενοι εἰς τὴν ἰδέαν αὐτοῦ περὶ τῆς αἰτίας τῶν ὀρίων τοῦ

ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς δὲν προήχθη, ἕνεκεν τῆς ἀκρισίας τῶν πλείστων μελῶν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, εἶναι ἀλήθεια ἀπορρέουσα ἐκ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, ἐξ ὧν τινὰ διὰ βραχέων, ὡς ἐκ τῶν ὀρίων τοῦ δευτέρου μαθήματος, διεξήλθαμεν. Πιστεύομεν δὲ ὅτι εὐεργετοῦμεν τὸν ἀναγεννώμενον ἑλληνισμόν στηρίζοντες τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἡ θέλει δὲ βεβαιωθῆ περὶ τῶν εἰρημένων, ὅστις θελήσει νὰ εἰσδύσῃ ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὅταν δὲ ἐξετάσῃ τὰς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας θέλει πεισθῆ, ὅτι ἐνθα ἡ μέση ἦτοι διανοητικὴ τάξις εἶναι εὐαρίθμος, ἡ ἀνωτέρα ἡ εἰς τὰ τῆς πολιτείας ἀναμιγνυσμένη, ἐδηγομένη μόνον ὑπὸ τῶν παθῶν τῆς καὶ ὑπὸ τῶν κακῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐννοουμένων ἰδίων συμφερόντων αὐτῆς, ἀνατρέπει ἐκάστοτε τὰ καθεστῶτα, γεννᾷ τὴν ἀναρχίαν, καὶ ἐπομένως θέτει φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὸν ὀλεθρον αὐτὸν φέρει τῆς κοινωνίας. Ἐν τοιαύταις κοινωνίαις οἱ σοφισταὶ καὶ πολιτικοὶ ἀγύρται, οἱ ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας τάξεως συνήθως ἀπορρέοντες, φοβούμενοι μὴ, φωτιζομένων τῶν βιομηχανικῶν τάξεων, ἀπολέσωσι τὴν διὰ τῆς ἀγυρτίας καὶ ὀχλοκοπίας ἐπιρροὴν καὶ ὑπεροχὴν των, τὰ ἀγνὰ εὐρώστου διανοίας προϊόντα, τὰς ἀνακαλυπτομένας, δηλαδὴ πρακτικὰς ἀληθείας παρὰ τῆς εὐαρίθμου διανοητικῆς τάξεως, ὡς ἀγόνους θεωρίας διασύρουσι, καὶ τοὶ τὴν ἀληθῆ σκιάσιαν τῆς λέξεως ἀγνοοῦντες ἵνα δὲ ἀφαιρέσωσι πάντα σεβασμόν πρὸς τὰ μέλη τῆς τάξεως ταύτης ἐκ μέρους τῶν βιομηχανικῶν τάξεων, τοὺς γεννήτορας καὶ διαδίδοντας τὰς ἀληθείας ταύτας, ὡς λογοκλόπους συκοφαντοῦσι, καὶ ὡς τοιοῦτους ἀνευ τινὸς ἀποδείξεως εἰς τὸ ἄκριτον καὶ εὐπιστον πλῆθος καταγγέλλουσιν. Ἀνεφέραμεν διὰ συντόμων ἐκ τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας ὀλίγα τινὰ, ἵνα ἀποδείξωμεν, ὅτι ἡ πιέζουσα τὴν βιομηχανικὴν τάξιν δεσποζουσα ἀνωτέρα τάξις κατεδίωκε τὴν διανοητικὴν, ἀλλὰ ἵνα ὑποστηρίξωμεν τὴν πολιτικὴν ἰδέαν τῆς διανοητικῆς τάξεως καὶ ὅτι αὕτη ἡ τάξις σώζει τὴν κοινωνίαν στηρίζουσα τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀληθῆ ἐλευθερίαν κατεφύγαμεν πρῶτοι ἡμεῖς εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ἐν γένει καὶ ἰδίως εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου, λαβόντες τὸ ἐνδόσιμον παρὰ τοῦ Tartivel. Ὁ σοφὸς οὗτος ἰατρὸς ἐκθέτων τὰς πέρυσι γενομένας συζητήσεις ἐν τῇ ἀνθρωπολογικῇ ἐταιρίᾳ τῶν Παρισίων περὶ τὴν συγκριτικὴν φυσιολογίαν τῆς διανοίας, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ φυσικὴ ἱστορία, καὶ ἰδίως ἡ ἀνθρωπολογία, προώρισται ἵνα ἐπενεργήσῃ ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν.